

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 5. oktobra 1864.

Gospodarske stvari.

Razmera obrtništva do kmetijstva.

V Belgii je poslednjih 30 let obrtništvo izdelkov trikrat toliko napravilo, kmetijstvo pa le dvakrat več pridelkov pridelalo, kakor poprejšnje leta.

Belgija je potem takem družim deželam izgled obrtniške umetnije izgled, vsem evropskim državam, posebno pa ministerstvom poljedelstva, obrtnije in kupčijstva, in gotovo bi brez koristi ne bilo, ako bi kandidatje tacih ministerstev vsake dežele v Belgijo hodili in pri ondašnjem ministerstvu „javnih del“ se praktično izobraževali.

Belgija nam s svojim izglednim gospodarstvom tudi kaže, kako se dá kmetijstvo na višo stopnjo povzdigniti; njene štatistične številke so ključ, s katerim pridemo do naslednjega pravila: če hočemo kmetijske pridelke podvojiti, to je, jih še enkrat toliko pridelati, kakor sedaj, moramo obrtniške izdelke potrojiti, to je, trikrat toliko napraviti jih, kakor sedaj. Le tako se dá država spraviti v pravi red.

To je tedaj naša naloga, od ktere hočemo danes govoriti, in jo na Avstrijo obrniti.

Avstrija je država kmetijstva, zato se moramo pa v Avstrii za kmetijstvo najbolj poganjati.

Ogersko je bogata žitnica za avstrijansko državo, zato se mora na Ogerskem kmetijstvo, kar se dá, na višo stopnjo povzdigniti.

Med tem pa, ko se po skušnjah svobodne kupčije za poljedelstvo skrbi, zanemarja se sploh obrtnija zlasti pa se na kvar dela nekterim, na pr. železništvu s colnimi izjemami, in sladkorništvu z neprimernim davkom.

In med tem, ko so hotli kmetijstvo na Ogerskem na višo stopnjo povzdigniti, dali so se naselbini ukazi, da bi se ondi kmetovavci še pomnožili.

Kaj pa je nasledek vsemu temu?

Žita obilo, pa malo kupca, ker domači obrtniki praznujejo, in za polovico dnine prikrajšani delavci imajo malo denarja, odpuščeni pa celo nič, in tako si ne ti ne ti ne morejo več žita kupiti, če je tudi dober kup; v ptuje dežele na pr. v Belgijo, kjer se je obrtnija potrojila, tudi žita izpečati ne moremo, zakaj ondi so se vsled obrtnije kmetijski pridelki podvojili, zato pa tudi ne potrebujejo ptujega žita.

Tudi v Šaksonii, Prusii in na Bavarskem se je kmetijstvo z obrtnijo vred povzdignilo, zato tudi Avstrija ne more svojih žitnih pridelkov v omenjene dežele pošiljati. Česko ne potrebuje ogerskega žita, ker tudi tukaj se kmetijski pridelki po ravninah veliko hitreje povzdigujejo, kakor po hribih obrtnija, kjer bolj revni ljudje prebivajo; Gornještajarci, Korošci in Kranjci,

kteri žito iz Ogerskega dobivajo, in bi ga lahko še več dobili, ako bi njih obrtnija bila na viši stopnji, pa bolehajo že več let na prekucu železne obrtnije.

Ogerska dežela je preteklo leto težko svoje davke odrajtovala, ker je imela slabo letino, pa tudi letos jih bo ravno tako težko, akoravno ima žita na kupe, plačevala, če bo mogla denar namesti žita v davkarijo nositi.

Kako si morejo tedaj kmetovavci, ki so zapustili obrtnijo, zopet na noge pomagati? Oni se morajo obrtnije zopet poprijeti in ž njo se pečati. V Galicii in na Ogerskem skrbi gospodar sam za svoje potrebe, prede in teká sam vse, česar potrebuje za svojo obleko, sam si napravlja še dandanes svojo obutev, sam si rezljá, kakor v starih preteklih časih, krožnike in žlice, sam si hišo zida in pokriva.

Na Českem si pomaga véliki posestnik zemljišč z olarijo, žganjarijo, sladkorijo, in spečá obilo pridelanega žita svojim obrtniškim delavcem, in zdaj so ondi začeli tudi manjši posestniki po vaséh zedinjevati se in sladkorne fabrike zidati si, da bodo mogli svoje pridelke lože in v žlahnejši obliki dalje pošiljati, in delavcem pri omenjeni obrtnii svoje pridelano žito za živež spečevati.

Bodo li te skušnje zadostile, da bi se pri nas gospodarji prepričali, da nam more le umna obrtnija na noge pomagati, in da jo varjemo in v skrbi imamo, budimo in povzdigujejo, kolikor le moremo?

Po „Neueste Erfindungen.“

Gospodarske skušnje.

* Kako z velikim pridom murvino seme sejati. Gosp. Mader, bivši oskrbnik impoljske grajščine, nam je nek zimsk večer pravil, kako da se dá na malem prostoru na stotine murvinih sadik pridelati. Rečeno storjeno. Ko pride pomladi čas za setev murvinega semena, naredi gosp. Mader na vrtu gosp. Jož. Dermelja skušnjo tako-le: Izkopá prostor od 8 do 10 štirjaških čevljev, 4 do 5 palcev globoko; izkopano prst v loncih tako dolgo žgè, da je vsa dobro črnkasta; potem jo vsuje v isto jamo nazaj. To ponavlja kar naprej, dokler ni vsa ta prst sežgana. Potem v vrste seje murvino seme, ga zagrne, in z vodo prst pomoči. Tako je delo storjeno, in lejte! murve so kaj veselo rastle, in ne enega plevela ni bilo viditi med njimi. — Naj poskusi, komur je drago; porok sem mu, da se ne bo kesal. S paljenjem prsti se vse plevélne korenine in mrčesi tako vničijo, da vès živež v prsti ostane murvam.

* Norvegiška rž hvale vredna. Iz bokala te rži, ki sem jo dobil lani od kmetijske družbe v Ljubljani, sem dobil letos en mernik in 6 bokalov lepega pridelka.

Anton Planinec.

* Kamneni sodi za vino. V novejih časih — tako piše „Gosp. List“ zagrebški — so začeli žganje

in vinski cvet (špirit) v posodah iz cementa *) napravljene hraniti; zdaj pa narejajo tudi že za staro vino kamnene posode. Prvi si je dal takih posod narediti posestnik Polaj v Sežani poleg Trsta, kateri vse svoje staro vino v tacih kamnenih posodah hrani. Prignala ga je na to misel sila — to je, pomanjkanje starih dobrih sodov. V zadregi je naredil za poskušnjo kapnico (šterno) iz rezanega kamna (apnénc), ter je kamne, da ne puščajo vina, z dobrim cementom sklenil. Taka zidana šterna drži po 100 veder vina. Čez leto in dan se je prepričal, da se je poskušnja dobro obnesla; vino se je popolnoma očistilo, in je bilo boljše od unega, ki ga je imel v lesénih sodih; ker v kamneni posodi ne more izpuhteti in usušiti se, ni bilo treba zalivati ga, in se ga je tedaj tudi v tem oziru marsikako vedro prihranilo. Ta srečna poskušnja je napravila gosp. Polaja, da je leséne sode popolnoma opustil, in v svoji kleti same take kamnene šterne naredil, katerih vsaka po 150 veder drži. Te šterne stojijo ena zraven druge, dno imajo poprek, stene so ravne, in od zgorej obokane (vêlbane); na mestu zagojzde (sklepnega kamna) imajo veho, po kateri se vino va-nje vliwa, in spodej je pipa za točenje. — Morebiti, da bodo začeli g. Polaja tudi drugi gospodarji posnemati, kajti prednost tacih kamnenih sodov je očitna, ne le zato, ker so dolgo trpežni, in rekel bi, večni, temuč tudi zavoljo tega, ker poleti vino v njih ne zavrè in se ne pokvari.

* Konoplja gotovo prežene gosence na zelji in druge take mrčese. Če konopelj na vsako 4., 5. ali 6. brazdo med beli ohrovt, cvetno zelje, kolerabo in druge zelne zelnike poseješ, je gotovo, da preženeš požrešne gosence. Še boljše je, če se tam pa tam po zelniku posamesne konopne zrna kake 3 do 4 komolce saksebi v zemljo potaknejo (pозneje poleti pa nekoliko gosteje). Tako posebno po južno-nemških krajih sploh ravnajo in konoplje obvarjejo, da metulji jajc v zelnato rastlinstvo ne zaležejo. Konoplja ima tako hud duh metuljem, ki se krog konopelj sučejo, da od deleč beže; kateri pa prifrfrajo bliže, pocepajo nagloma.

* Kokoš, katero hočeš spitati, ne sme čez 5 mesecev stara biti. Kdor jo hoče poprej spitati ali odebeliti, da ima bolj belo kožo in prav okusno mesó, mora paziti na mesec, v katerem hoče debeliti kokoš. Kokoši, ktere so bile meseca junija ali julija (rožnika ali malega srpana) izvaljene, se morajo meseca novembra (listopada), one pa, ki so se meseca avgusta (vélikega srpana) izvalile, meseca januarja (prosenca) pitati. Kdor hoče petelina spitati, ga mora ločiti od kokoš.

* Podgane pokončati. Da podgane rade po reznih in slastnih jedilih segajo, je menda vsakemu človeku dobro znano; najraje imajo sir. Ker pa ena sama glavica navadnih vžigalnih klinčkov ali žigic na hip umori podgano, tedaj vzemi ostro dišečega sira, razdeli ga v majhne kosce po grahovem zrcu debele, pritisni v vsak kosček glavico vžigalnih klinčkov, in zamaži jamico s sirom. Te kroglice pomeči potem po kotih, kodar podgane rade stikujejo, in porok sem ti, da si jih pregnal. Žigičina glavica ima namreč nekoliko fosfora na sebi, to je, tiste stvari, ktera stori, da se žigice tako hitro unamejo; fosfor pa je strašen strup vsem živalim.

Natoroznanske stvari.

Nekaj o solncu.

Spisal Viljem Ogrinec.

(Dalje.)

§. 6. Da pa še tanše razvidimo, kake so priže, pristavljam tukaj še to-le:

1769. leta meseca novembra je našel neki Wilson, ki je prvi marljivo opazoval priže, da se ne spreminja priža le sama za-se, temuč z obprižjem vred tudi potem, kadar stoji na solncu. Drugač je bolj v sredi: drugač na zahodnjem in drugač na vzhodnjem solnčnem robu. Tista, ki je stoječa skor v sredi solnca (kakor se vidi to) obdana bila od vseh strani brez obprižja na tisti strani, ki je blizo roba, pa je obprižje. Ravno tako je na vzhodnji strani.

To vse se vidi prav dobro in ostro. Iz tega pa se vidi lahko to, da je priža z obprižjem vred podobna lijaku. — (Tako je sodil Wilson.)

Po tem opazovanju je zvezdoznanec Bode boljše dognal to mnenje. Pravi namreč: Solnce je obdano z ozračjem. Svetlo ozračje (Luftatmosphäre, Photosphäre) se ne dotika črnega solnčnega trupla, marveč je solnce obdano najprvo s „soparovim ozračjem“ (Dunsthülle), potem še le s svitlim. — Na solncu so hribi in doline, kakoršne nahajamo na zemlji in na luni. Najviših hribov le se dotikuje svetlo ozračje (spodej je „soparovo ozračje.“) Kadar se svetlo ozračje raztrga, vidimo nekoliko solnca skozi soparovo ozračje, — in to je priža, okoli nje pa je obprižje.

Lise pa postanejo po neredni površini svetlega ozračja (zavoljo hribov?!) in se vidijo večidel le blizo solnčnih robov. ¹⁾

§. 7. a) Priža se vidi sama za-se na solncu črna, temna. V resnici pa je precej svitla stvar, če jo le primerimo s trupli, ki se vidijo včasih na solncu. Te trupla so: premičnici Merkur in Venera, in luna pri solnčnem mrknjenju. Premičnici in luna se vidijo čisto črne, priže pa le sive in precej žive barve.

b) Tudi ni priž vselej enako veliko na solncu; nektero leto jih je veliko, nektero zopet prav malo. Naravoznanci so iznašli, da so leta (skoraj vsako 11. leto), v katerih je sploh veliko priž na solncu, manj gorke kakor take, v katerih jih je manj (zopet vsako 11. leto). Ali takih sprememb ne čutimo mi, saj so silo majhne. Le po prav dobrih toplomerih so izvedili to naravoznanci.

c) Priž je le malo, če se bližajš tečajema (Pol) ali obema (južnemu in severnemu tečaju) bližnjim krajem. Kakor jih daleč od polutnika (Aequator) ni, tako jih tudi večidel prav blizo njega ni. Malo delj od polutnika, daleč pa od tečajev, je priž veliko na severni in tudi na južni solnčni polobli.

Kjer je veliko priž, tam je tudi veliko lis.

d) Če več priž opazujemo delj časa, vidimo, da skoraj vse silijo proti enakemu solnčnemu robu. In sicer hité vse s skoraj enako hitrostjo. Od kod pa je to?

To ne more drugač biti, kakor tako, da se solnce suče okoli svoje osi, — da so priže na solncu (če tudi le v ozračji) in da se toraj sučejo s solncem vred. Že Fabrici je sodil tako, ker se je prepričal kmali, da priža, ki jo je vidil prvokrat, ni oblak ali premičnica, ki je stopila pred solnce, ampak da je stvar na solncu.

¹⁾ Tisti gosp. F. v M., ktereга sem omenil v 11. opazku, je tako rekoč prepričan, da se vidijo lise te zavoljo hribov; kajti piše to-le: „Wir sehen die Gebilde (Fackeln und Luftadern) am deutlichsten nächst den Sonnenrändern, gegen die Mitte der Sonne zu undeutlicher, in der Mitte selbst gar nicht. Dies ist mit (S. 316) ein Beweis, dass es Berge sein müssen“ etc. Heis Woch. S. 329. Nr. 42. 1862.

*) Iz cementa ali hidravličnega apna, ki je bilo še le unidan v „oglasniku“ Novic naznanjeno, se bode gotovo na svetu marsikaj delalo, česar še dandanašnji ne mislimo ne.